

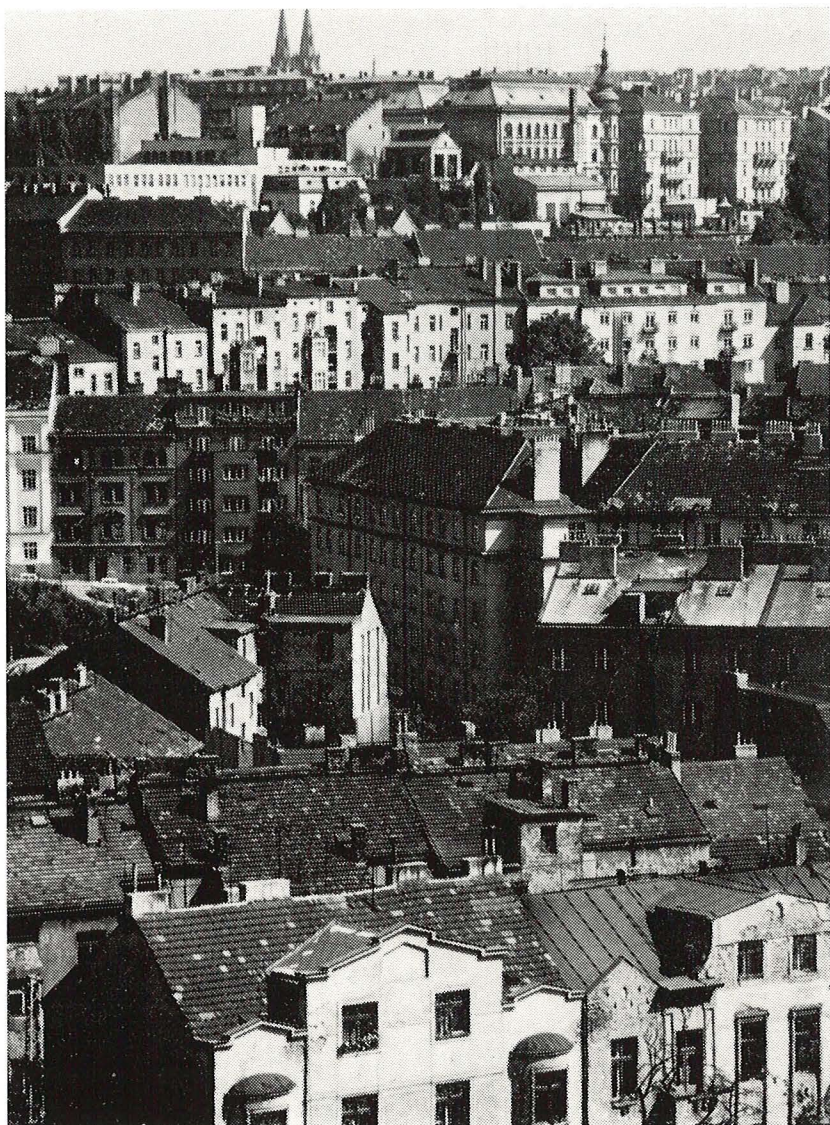
Výzdoba domů na Žižkově

IVAN ŠPERLING

Povědomí většiny občanů o Žižkově je značně kusé. Žižkov spolu s Vinohrady byl místem vinic, založených Otcem vlasti, císařem říše římské, králem českým Karlem IV. Žižkov připomíná slavné vítězství Jana Žižky z Trocnova nad křižáky na hoře Vítkově 14. července 1420. Soudobý Žižkov je v literatuře spojen s úsměvným dějem Mužů v offsidu od Karla Poláčka či s podnikáním Nedobylovým z pentalogie Vladimíra Neffa. Poláčkovi Muži v offsidu nejsou však jen humorným povídáním o bojích Viktorky Žižkov či o lásce Emilky Šefelínové a Emany Habásky mladšího z Cimburské ulice. V Poláčkově a Neffově díle, ač jsou rozdílného pojetí i závažnosti, nacházíme důležité doklady tehdejší úrovně i běhu života prostého člověka. Ukazují nám na jedné straně zcela nevhodné bydlení v žižkovských řadových domech, kde se v minimálních obytných prostorech nejen žilo, ale i pracovalo, na druhé straně pak dokládají postup gründerského stavebního podnikání na volných prostranstvích za bývalými hradbami Prahy, na němž se dalo vyzískat značné finanční bohatství.

Z hlediska historického, uměleckohistorického i architektonického bohužel není architektura a urbanistické řešení zástavby Žižkova komplexně zhodnoceno. Není dosud zpracován ani archívni ani plánový materiál, neexistují ani studie týkající se naší práce. Výjimku tvoří několik dílčích článků, z nichž základní význam má dílo Karla Raise.¹ Zajímavý pro poznání výstavby Žižkova na konci 19. století je Korbelářův Schematismus města Žižkova,² z něhož můžeme vyčíst nejen hlavní údaje o tehdy již existujících domech, ale z plánu Josefa Zahradnického zjistit i urbanistické řešení Žižkova s vyznačením tehdy ještě nezastavěných ploch, včetně jejich parcelace. Z první poloviny dvacátého století pak existují Havlíčkovy a Hruškovy studie na asanaci a modernizaci tehdy již nevyhovujícího bydlení na Žižkově.³ Vedle drobných prací z první poloviny našeho století⁴ má základní význam práce Františka Holce a Miloslava Mikoty.⁵ Mimořádně závažná je současná práce Marie Benešové, která zpracovává výtvarné architektonické a urbanistické zhodnocení Žižkova.⁶

Nejprve si shrňme základní údaje, jež nám poskytuje dřívější literatura.⁷ Jak jsme již uvedli, bohatě pročleněný kopcovitý terén Žižkova byl poset od doby Karla IV. vinicemi, které v rámci nového správního rozdělení po roce 1848 měly být přičleněny k jednotlivým sousedním obcím. Bylo to zcela pochopitelné, neboť až do roku 1863 bylo na Žižkově jenom osmapadesát popisných čísel nazývaných většinou podle býva-

Pohled na žižkovskou zástavbu

lých vinic. V kopcovitém terénu tekla potůček pramenící v rybníčku u Bezovky, jenž protékal přes nynější Prokopovo náměstí pod vrch Žižkov až ke Karlínu. První zprávy o začínajícím stavebním ruchu pocházejí až ze šedesátých let 19. století; tehdy — v roce 1863 — byl postaven ve dvoře domu čp. 324 zvaného U zlatého anděla první činžovní dům. Druhý činžovní dům si vystavěl pod čp. 163 roku 1864 karlínský měšťan Ferdinand Kuhn. Tyto údaje upřesňuje Holcova a Mikotova studie, která

Typická žitkovská ulice z 80 let 19. století

klade počátek výstavby do poloviny padesátých let 19. století. Roku 1854 koupil Václav Laxa od Karla Spens-Boodena část pole u Vídeňské silnice v místech nároží Husitské třídy a Jeremenkovy ulice a postavil zde roku 1855 podle plánu stavitele Františka Šlechty domek čp. 94. V letech 1855—1856 odprodal tentýž majitel další částí pozemku Lokajíčkoví, který podle projektu Františka Šlechty začal stavět další objekt, který dokončil až roku 1861 Ferdinand Kuhn jako jednopatrový nájemní

Okno se štukovou figurální výzdobou v Cimburkově ulici 11, (čp. 588)

dům čp. 103. Roku 1862 koupil další Lokajíčkovy pozemky a postavil zde v roce 1863 objekt čp. 109, později dům čp. 122 a do roku 1866 čp. 110, 114 a 119.⁸ Hlavní stavební činnost započala až po roce 1866, kdy při návštěvě Františka Josefa I. byla Praha prohlášena za otevřené město, a tak padly veškeré vojenské zábrany brzdící rozvoj tehdejšího hlavního města. Při této příležitosti nutno poněkud upřesnit konstatování M. Benešové, že z urbanistického celku Žižkova lze dokonce vyčíst výtvarný záměr a vztah k panoramatickým dominantám historického jádra. Že od počátku nejde o živelnou neplánovitou výstavbu, ale o koncept, který má řád i vztah k území, na němž je realizován.⁹ První činžovní domy na nynějším Žižkově, jak již bylo poznamenáno, vznikaly zcela živelně, neplánovitě. S postupnou plánovitou zástavbou se začalo však velmi záhy, a to od roku 1867. První dílčí polohopisný plán k parcelování pozemků vinic Malé a Velké Ševčíkové v majetku Marie Stomeové vypracoval roku 1864 Karel Hartig. Definitivní celkový regulační plán zhotovil pro vinohradskou obec Josef Knorr v letech 1871 až 1873. Rozprodej pozemků M. Stomeové upřesnila opět až studie Holcova. Podle ní prodala pole u Vídeňské silnice o rozloze 1162 sáhů Antonínu Fantovi, který zde postavil bez jakýchkoliv parcelačních plánů roku 1863 dva nájemní

domy, a to čp. 115 a 118, a zbývající pozemky rozprodal. Noví majitelé zde v letech 1864—1866 postavili tři nájemní domy: čp. 123, 125 a 127. Teprve roku 1865 vypracoval K. Hartig parcelační plán, schválený roku 1868 karlínským okresním hejtmanstvím a místodržitelstvím. Tato část se rozkládala mezi Tachovským náměstím, Koněvovou třídou až k Budovcově ulici, za Jeseniovou třídou až k Prokopovu náměstí. Území bylo rozděleno šachovnicovitě na osm bloků s Komenského náměstím uprostřed.¹⁰ Teprve po brzkém rozprodeji těchto pozemků byl pověřen Hartig obdobným úkolem na pozemcích potomků Ekhartových, sahajících od Bezovky až k Olšanským hřbitovům. Další vlastníci vinic přistupovali k parcelaci svého území podle Hartigových plánů až v době, kdy bylo jasné, že se jedná o velmi výhodné finanční transakce. Podle F. Holce parcelaci pozemků mezi Milíčovou, Kalininovou, Rokycanovou a Prokopovou ulicí a Prokopovým náměstím provedl geometr Josef Seik před rokem 1869,

Pohled na střechy žižkovských domů

kdy zde byly dokončeny domy čp. 154 a 161. Zmíněná studie¹¹ sleduje podrobně také postup další parcelace. Podnikaví stavitelé Karel Hartig, Josef Kutina, František Horn, Josef Vondrák, Vojtěch Hodan a další začali neprodleně stavět, a to nejprve v polohopisně nejvýhodnější části Žižkova — v rokli podle tehdejší Vídeňské silnice, později Husově třídě, vedoucí od hlavního nádraží k Pražačce. První jimi postavený dům byl nazván U Jana Žižky z Trocnova.

Zajímavá jsou čísla, která udávají počet postavených domů v jednotlivých letech a počet obyvatel v nově vznikající pražské čtvrti. V roce 1863 měl Žižkov 58 domů, roku 1874 132 domů, v roce 1875 již 374 domů, v roce 1880 386 domů a přes 21 000 obyvatel, roku 1896 728 domů, v roce 1897 již 941 domů a 68 332 obyvatel. Od roku 1890, kdy na Žižkově žilo 41 236 obyvatel, tedy za sedm let, Žižkov vzrostl o 27 096 lidí. Podle F. Holce v letech 1866—1868 bylo vystavěno 26 domů, v roce 1869 22, v roce 1870 24, v roce 1871 34, v roce 1872 58, v roce 1873 66.¹² Zajímavé je i národnostní složení. V roce 1890 bylo z 41 236 obyvatel toliko 936 Němců. Důležité je i sociální

Dvorní pavlačová část žižkovských domů ukazuje životní úroveň bydlení dělnických vrstev v kapitalistické Praze

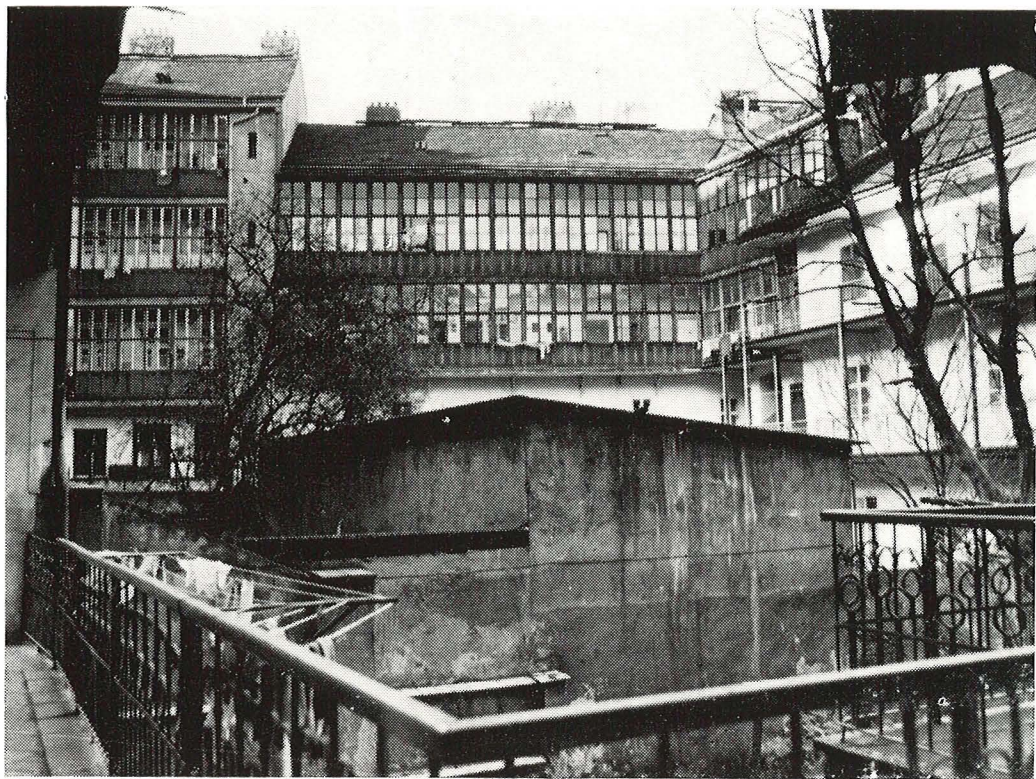

Výzdoba vstupu do žižkovského domu se supraportou ze Štítného ulice č. 34

složení. V roce 1880 žilo v jednom domě průměrně 56 osob, v 308 sklepeních jich bydlelo 1257.¹³ Již literatura z konce 19. století¹⁴ uvádí, že převahu zde měli dělníci pracující v okolních továrnách a elitu tvořili zaměstnanci drah nižších kategorií, drobní obchodníci a malá skupinka soukromníků. Tedy již od svého založení a v průběhu výstavby jednotlivých nájemních obytných domů se počítalo s tím, že toto místo bude vysloveně dělnickým střediskem se značně omezenými finančními prostředky; tomu se musela přizpůsobit nejen hojnost výzdoby, ale i velikost jednotlivých bytů a jejich vybavenost.

Přes počáteční živelnost zástavby a přestože docházelo k rozprodeji rozsáhlých viničních pozemků a ke zpracování polohopisného plánu a k parcelaci nesystematicky, dosáhl Karel Hartig na Žižkově překvapivého výtvarného celku, v němž, jak již uvedla M. Benešová, plně respektoval v tak bohatě pročleněném kopcovitém terénu panoramatické pohledy a dominanty. Pro pochopení nejen urbanistického řešení, ale i jako pramen pro postup zástavby této dělnické čtvrti Prahy může sloužit Schematismus města Žižkova se situačním plánkem¹⁵ zachycujícím nejen dokončenou zástavbu, ale i parcelaci pro plánovanou výstavbu posledního desetiletí 19. století. Základem jsou podle tohoto plánu tři náměstí, a to tehdejší Kostnické, Basilejské a Komenského, z nichž druhé s parkem a radnicí hrálo jakousi centrální a správnou úlohu. Na ně pak navazovaly čtyři hlavní žižkovské třídy, a to tehdejší Husova, Prokopova, Karlova a Palackého. Při řešení se počítalo s dvěma dominantními architekturami: se zmíněnou radnicí, provedenou staviteli Theodorem Brožem a Josefem Přádou podle návrhu architekta Jana Šimáčka, a s farním kostelem sv. Prokopa,

Žižkovské pavlače

pseudogotickou trojlodní stavbou s průčelní věží, postavenou v letech 1899—1903 podle plánu Josefa Mockera za součinnosti Františka Mikše. K nim se pak přidružila stavba novorenesanční školy z let 1898—1899 podle projektu J. Matějky.¹⁶

Vratme se však ke komunikačnímu systému Žižkova, a to z hlediska jeho funkčního využití. Zmínili jsme se již o hlavních třídách protínajících Žižkov. Vycházejí z jedné z hlavních novoměstských tepen — Hybernské ulice, kde se u nároží U Bulhara rozbíhají v ostrém úhlu. První z nich — Husova — probíhá v úvalu pod úbočím vrchu Žižkova a dále vede pod názvem Koněvova třída do Hrdlořez k silnici českobrodské. Dále jsou to nynější ulice U rajske zahrady a Grégrova, směřující na náměstí Jiřího z Poděbrad. Středem probíhá již zmíněná Karlova — Kalininova třída,¹⁷ tvořící spojnici s jádrem Žižkova.

Nyní si povšimněme výzdoby exteriérů a interiérů jednotlivých objektů. Poznatky studentů architektury z průzkumu provedeného v ulicích Kalininově, Řehořově, Rokycanově a Roháčově, publikované M. Benešovou,¹⁸ jsem rozšířil o průzkum objektů v ulicích Milčově, Štítného, Cimburkově, Prokopově, Nárožní, Víta Nejedlého,

Táboritské, Bořivojově a Lipanské. Přestože ani tento rozšířený průzkum nemůže podat ucelený a vyčerpávající obraz o naší problematice, dílčí zjištění nejsou bez zajímavosti. Ve většině případů jsou objekty vzniklé v poslední čtvrtině 19. století na fasádách zdobený soustavou architektonických prvků pocházejících svým slohovým původem z renesanční inspirace. Podkladem byla znalost sborníků a ceníků v této době vydávaných, které propagovaly výrobky obvyklé při výzdobě průčelí, podlah, stěn, stropů atd. Přesto však nás nesmí udivit tak široká různorodost a malá opakovatelnost jednotlivých předvyrobených prvků. Tuto bohatou šíři předvyrobených výzdobných detailů lze vysvětlit snahou po snadnější prodejnosti jednotlivých nájemních domů, množstvím navzájem si konkurujících stavebních subdodavatelů a malou sériovostí výroby. Při výstavbě a výzdobě hlavně fasád se používalo předvyrobených detailů, ať již vylitých na podkladě tehdy nově vzniklých technologií, či prováděných známou starou metodou. Tyto detaily byly pak po osazení domodelovány či dotvářeny přímo na místě. Nebyly to postupy zcela nové, v dřívějších dobách neznámé. Přihlédneme-li např. k dějinám architektury v českých zemích, mohli bychom obdobných postupů a příkladů vyjmenovat celou řadu. Pro názornost si při-

Secesní výzdoba domu, kde bylo první žižkovské kinematografické divadlo

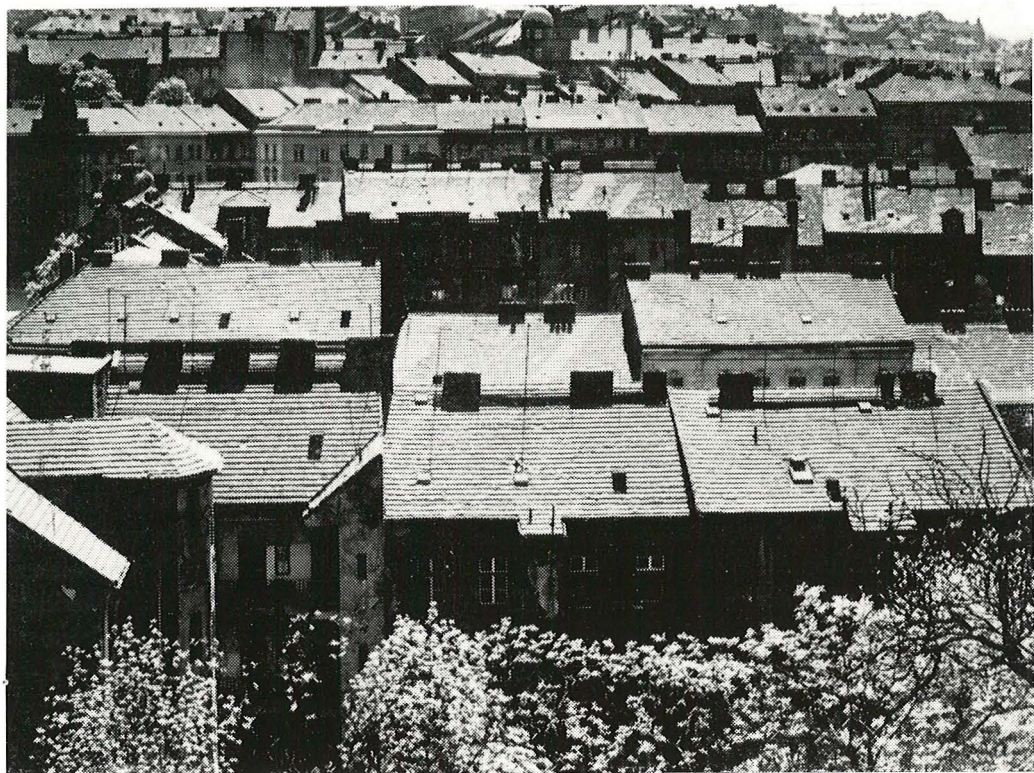
pomeňme prefabrikáty — keramická (terakotová) ostění oken a dveří, vyráběná Pernštejny při jejich kolosální stavební činnosti v polovině 16. století ve východních Čechách, na jejich panstvích Pardubice, Bohdaneč, Nové Město nad Metují. Obdobné technologie používali však i v baroku 17. a 18. století komští štukatéri při osazování opakujících se ornamentálních a dekorativních štukových rámců nástropních zrcadel, rámujeících nástěnné malby. Tyto postupy praktikoval například i Baccio Bianco ve dvacátých letech 17. století při výzdobě reprezentačních prostorů Valdštejnského paláce v Praze.

Přestože základní dekorativní a architektonické prvky vycházely z renesanční inspirace, ne vždy došlo u navrhujících projektantů k plnému pochopení jejich zásad. Velmi často se setkáváme s tím, že základní prvky, jako jsou pilastry, lisény, vyrůstají bez jakékoliv logické návaznosti a souvislosti. Také mnohé výzdobné detaily lze spíše zařadit mezi naivní než vysoké sochařské umění. Při celkovém architektonickém kompozičním řešení hlavních průčelních fasád se ve většině případů vycházelo z obdobných zásad. Jednotlivá patra u většiny domů byla navzájem oddělena kordonovými římsami; náročnost jejich profilace vycházela z významu jednotlivých poschodí. Ve většině případů nejnáročnější a nejbohatší výzdobu, obdobně jako u vinohradských domů, mají první poschodí, nejméně zdobné jsou fasády v nejvyšších podlažích. Zvýšená patra či mezaniny, jako např. u dvojdomu čp. 22 a 787, Kalinina č. 18 a 20, jsou v průčelí kompozičně zapojena a řešena v rámci přízemí. Některé z objektů jsou na průčelí či v atice zdobený bystou či plastikou, nahrazující v určitém smyslu domovní znamení. Příkladem může být první dům postavený Karlem Hartigem v Husově ulici nazvaný U Jana Žižky z Trocnova či zmíněný už nárožní dům v Kalininově třídě.

Také členění interiérů má své odstupnění. Nejhonosnější jsou komponovány vstupní prostory, oddělené od vlastní komunikační schodišťové části létacími dveřmi s barevnými malovanými či leptanými skly. Tyto nástupy jsou pročleněny pilastry, polosloupky nebo lisénami v několik polí, v nichž jsou zasazeny velmi často figurální či dekorativní oválné nebo pravoúhlé reliéfy. Také podlahy těchto prostorů mají náročnější mozaikovou či jinou dekorativní výzdobu. Vlastní schodišťové komunikace jsou již velmi střídmé až strohé s výjimkou objektu čp. 617, Kalinina ulice č. 26, kde na schodišti mezi jednotlivými patry jsou niky pro sochařskou výzdobu, z níž se dochovala toliko jediná plastika.

Určitá rustikalizace, o níž jsme mluvili v rámci výzdobných prvků v předešlé části naší práce, není typická pouze pro údobí původní výstavby Žižkova v poslední čtvrtině 19. století. Má své dozvuky ještě v první čtvrtině 20. století při dostavbě několika málo objektů či při úpravě objektů pro nové využití. Dokladem toho je dům čp. 1233 ve Štítného ulici č. 34, nesoucí nápis I. žižkovské kinematografické divadlo, s použitím výzdobných prvků vzdáleně připomínajících honosné objekty české secese.

Honosnost a vybavenost jednotlivých obytných a reprezentačních domů není rovnoměrná. Naopak i zde ovlivnilo náročnost vybavenosti domů jejich umístění, poloha. Hlavní důraz byl kladen na výzdobnost hlavních tříd.

Žižkovské střechy

Nyní si všimněme jednotlivých dokladů výzdoby na podkladě průzkumu ulic Milíčovy, Štítného, Cimburkovy, Prokopovy, Nárožní, Víta Nejedlého, Táboritské, Bořivojovy a Lipanské. Základem členění hlavních průčelí převážné části objektů jsou rizality, většinou jednoosé či dvouosé, ať již střední či krajní, zvýrazněné v omítce ohraničujícím bosováním či architektonickými prvky (např. Milíčova 7 — čp. 433, Štítného 27 — čp. 281, Štítného 29 — čp. 285, Cimburkova 29 — čp. 850, Cimburkova 23 — čp. 332, Prokopova 18 — čp. 147, Kalininova 49 — čp. 560). U nejhonosnějších fasád (např. Štítného 29 — čp. 285) jsou navíc rizality zvýrazněny balkóny prvního patra. Další dominantou přízemí, převážně bosovaných, jsou honosné portály (např. Štítného 25 — čp. 723, Cimburkova 7 — čp. 381, Cimburkova 4 — čp. 284, Cimburkova 11 — čp. 588).

Základem členění průčelí jednotlivých pater jsou jednoduché pilastry či lisény (např. Štítného 23 — čp. 629, Štítného 27 — čp. 281, Štítného 29 — čp. 285, Cimburkova 23 — čp. 332, Kalininova 47 — čp. 555, Táboritská 6 — čp. 475) nebo polosloupky (např. Cimburkova 33 — čp. 332). Poněkud unikátní je průčelí s novobarokními prvky architektonického charakteru u dvoudomu Kalininova 18 a 20 — čp. 22 a 787.

Okna jsou často zdobena plochými, několikrát odstupněnými šambránami s nadokenní římsou buď s trojúhelníkovými frontony (např. Milíčova 1 — čp. 413, Milíčova 7 — čp. 433, Štítného 27 — čp. 281, Cimburkova 29 — čp. 580, Cimburkova 33 — čp. 332, Kalininova 47 — čp. 555) nebo frontony segmentovými (např. Cimburkova 7 — čp. 381). Frontony nebo římsy jsou většinou nesené konzolkami volutového tvaru, různé velikosti a promodelování (např. Milíčova 1 — čp. 413, Milíčova 7 — čp. 433, Cimburkova 33 — čp. 332, Prokopova 18 — čp. 147, Prokopova 16 — čp. 100). Velmi zajímavá je i další dekorativní výzdoba průčelí, jako jsou různé druhy girland (např. Štítného 23 — čp. 629, Štítného 27 — čp. 281, Štítného 31 — čp. 615, Kalininova 47 — čp. 555, Kalininova 49 — čp. 560, Táboritská 6 — čp. 485, Lipanská 4 — čp. 873) či akantové listy (např. Štítného 27 — čp. 281), palmety (např. Cimburkova 33 — čp. 332), mušle (např. Štítného 27 — čp. 281, Lipanská 4 — čp. 873). Ve spojení s girlandami se vyskytují dětské či ženské hlavičky (např. Štítného 23 — čp. 629), s nimiž se však setkáváme i jako se samostatnými dekorativními prvky nebo ve spojení s architektonickými prvky (např. Štítného 27 — čp. 281, Cimburkova 11 — čp. 588, Cimburkova 33 — čp. 332, Prokopova 18 — čp. 147, Lipanská 4 — čp. 873). Lidské hlavičky jsou zaměňovány i zvířecími maskarony (např. Štítného 25 — čp. 723, Prokopova 18 — čp. 147). Nadokenní frontony jsou zdobeny i vázami (např. Cimburkova 7 — čp. 381). Ojedinelé se vyskytují v rámci architektonického pročlenění celé postavy (např. již zmíněná Kalininova 18 a 20).

Zmínili jsme se již o tom, že u některých obytných domů se setkáváme i s bystami, nahrazujícími v tomto případě domovní znamení. Někdy se však tato bysta stává spíše součástí dekorativní výzdoby objektu (např. Cimburkova 29 — čp. 850). V kontrastu s hlavním průčelím jsou dvorní fasády provedeny buď v omítce bez jakékoliv výzdoby nebo pročleněny průběžnými ochozy s litinovým zábradlím, popřípadě chráněné vestavěnými dřevěnými závětrými. Ve většině případů jsou i interiérová schodiště zdobena litinovými zábradlími. Druhy a tvarosloví tohoto litinového zábradlí jsou značně bohaté. Není v možnostech tohoto článku vysledovat typologii jednotlivých druhů litinových dekorativních prvků a provést srovnání s obdobnými prvky použitými v objektech poslední čtvrtiny 19. století v jiných pražských čtvrtích.

S honosným členěním vstupních prostorů před schodišti jsme se setkali pouze v šesti případech (Štítného 25 — čp. 723, Cimburkova 7 — čp. 381, Cimburkova 4 — čp. 289, Cimburkova 11 — čp. 588, Cimburkova 29 — čp. 856). Bohužel další interiérová vstupní výzdoba se nám dochovala jen v torzu. Míjíme tím nejen dveře s barevnými skleněnými výplněmi oddělující vstupní prostor od vlastního schodiště (Cimburkova 19 — čp. 588, Cimburkova 29 — čp. 850), ale i okna s leptanými skly (Milíčova 1 — čp. 143, Víta Nejedlého 25 — čp. 690). Zcela ojedinělým případem je vestavěná skříňka ve špaletě schodišťového okna, určená pravděpodobně pro potřeby úklidu domu (Víta Nejedlého 25 — čp. 690).

Tento článek chtěl upozornit na zajímavé výzdobné prvky dělnického bydlení na Žižkově, které mizí při nesprávně chápané modernizaci Žižkova. Dále by chtěl

být podnětem k dalšímu hlubšímu bádání o uměleckohistorických hodnotách této zástavby z poslední třetiny 19. století.

Poznámky

- ¹ Rais, K. — Turek, Ant.: Politický a školní okres vinohradský, Praha 1898.
- ² Korbelář, K. — Zahradnický, J.: Schematismus města Žižkova, 1891.
- ³ Havlíček, J.: Počátky nového Žižkova, Zprávy veřejné služby technické XIX, č. 14, str. 1—4.; Havlíček, J. — Hruška, E.: Cestou k novému Žižkovu, 1940.
- ⁴ Balšánek, Ant.: Pravý břeh Vltavy a otázky Velké Prahy, Architektonický obzor XVII, 1919; Procházka, K.: Farní věstník katolické osady u sv. Prokopa na Žižkově, roč. 1928, an.; Pudr, J.: Stavební vývoj Žižkova v 19. století, Praha 1948; Janák, P.: Praha XIX. století, sborník: Jak rostla Praha, 1939, str. 122.
- ⁵ Holec, Fr. — Mikota, M.: Počátky stavebního vývoje Žižkova, Pražský sborník historický, 1966, str. 130—147.
- ⁶ Benešová, M.: Obnovený Žižkov, Architektura ČSR, 1978, str. 304—6.
- ⁷ Rais, K.: l. c., str. 146—152.
- ⁸ Holec, Fr. — Mikota, M.: l. c., str. 131.
- ⁹ Benešová, M.: l. c., str. 304.
- ¹⁰ Holec, Fr. — Mikota, M.: l. c., str. 132 a 133.
- ¹¹ Holec, Fr. — Mikota, M.: l. c., str. 132.
- ¹² Holec, Fr. — Mikota, M.: l. c., str. 134.
- ¹³ Holec, Fr. — Mikota, M.: l. c., str. 134.
- ¹⁴ Rais, K.: l. c., str. 146.
- ¹⁵ Korbelář, K.: l. c., plán zachycuje stav z roku 1890.
- ¹⁶ Poche, E. — Janáček, J.: Prahou krok za krokem, 1963, str. 244 a 245.
- ¹⁷ Poche, E. — Janáček, J.: l. c.
- ¹⁸ Benešová, M.: l. c.

Bývalý hostinec U Olše (Táboritská 28, čp. 43) na Žižkově byl před první světovou válkou významným dělnickým střediskem